

General Instructions :

This question paper is divided into 5 (five) sections.

It has total 19 questions.

Section A – 1 Question no. 1

Section B – 2 Questions no. 2 to 3

Section C – 5 Questions no. 4 to 8

Section D – 9 Questions no. 9 to 17

Section E – 2 Questions no. 18 to 19

Attempt questions as per specific instructions.

Write question no. in answer book before attempting it.

सामान्य निर्देशाः

अस्मिन् प्रश्नपत्रे पञ्च खण्डाः सन्ति ।

अस्मिन् प्रश्नपत्रे समेत्य नवदश (19) प्रश्नाः सन्ति ।

खण्डः 'क' – अपठित-अवबोधनम् – 10 अङ्काः

खण्डः 'ख' – रचनात्मक-कार्यम् – 10 अङ्काः

खण्डः 'ग' – अनुप्रयुक्त-व्याकरणम् – 15 अङ्काः

खण्डः 'घ' – (i) पठितावबोधनम् – 25 अङ्काः

(ii) संस्कृत-साहित्येतिहासस्य सामान्यः परिचयः – 10 अङ्काः

खण्डः 'ङ' – छन्दोऽलङ्कार-परिचयः – 10 अङ्काः

खण्डः 'क' – 1 – प्रश्नसंख्या 1 पर्यन्तम्

खण्डः 'ख' – 2 – प्रश्नसंख्या 2 तः 3 पर्यन्तम्

खण्डः 'ग' – 5 – प्रश्नसंख्या 4 तः 8 पर्यन्तम्

खण्डः 'घ' – 9 – प्रश्नसंख्या 9 तः 17 पर्यन्तम्

खण्डः 'ङ' – 2 – प्रश्नसंख्या 18 तः 19 पर्यन्तम्

- विशिष्टनिर्देशानुसारं प्रश्नाः समाधेयाः ।
- उत्तरपुस्तिकायां लेखनात् पूर्वं सर्वप्रथमं प्रश्नसंख्या लेखनीया ।

खण्ड: 'क'
अपठित-अवबोधनम्
अपठित अवबोधन

10 अङ्काः

Unseen Reading Comprehension

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत ।
निम्नलिखित गद्यांश को पढ़कर दिए गए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए ।

Read the following passage and answer the given questions in Sanskrit.

भारतदेशः 1947 तमे वर्षे स्वतन्त्रोऽभवत् । तस्मिन् समये भारतस्य स्थितिः दयनीया आसीत् । तदा सर्वकारेण भारतस्य विकासाय क्रमबद्धाः लक्ष्याः निर्धारिताः । तस्मिन् समये भोजन-दारिद्र्य-स्वास्थ्य-शिक्षादयः प्रमुखसमस्याः आसन् । सर्वकारेण सर्व-क्षेत्रेषु विकासाय पञ्चवर्षीया योजना निर्मिता । भारते हरितक्रान्त्या औद्योगिकीकरणेन च विकासचक्रं तीव्रतया अचलत् । भारतवर्षः विकासशीलदेशः अभवत् । उदारीकरणेन, विदेशीनिवेशेन च भारतीय-अर्थव्यवस्थायाः प्रगतिः अभवत् । सूचना-प्रौद्योगिकीक्षेत्रे अपि विकासोऽभवत् । जनाः आजीविकाम् अलभन् । अद्यतनीयः सर्वकारोऽपि भारतवर्षस्य प्रगतिविषये सूक्ष्मदृष्ट्या चिन्तयति । वस्तुतः भारतस्य प्रगत्या सह एव भारतवासिनां प्रगतिः भवितुमर्हति । अलं विकासशीलेन भारतेन, भारतवर्षः विकसितः भवेत् इति अद्यतनीयस्य भारतसर्वकारस्य दृढं चिन्तनमस्ति । 2047 वर्षं यावत् भारतवर्षः विकसितानां देशानां श्रेण्यां भवेत् इति लक्ष्यं विधाय भारतसर्वकारेण उचितदिशायां योजनाः कार्यक्रमाः च प्रारब्धाः । सः दिवसः इदानीं दूरे नास्ति यदा भारतवर्षः विकसितः भविष्यति ।

प्रश्नाः

- (अ) एकपदेन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)
एक शब्द में उत्तर दीजिए । (केवल दो प्रश्न)

Answer in one word. (Only two questions)

2×1=2

- (i) स्वतन्त्रतायाः समये भारतवर्षस्य स्थितिः कीदृशी आसीत् ?
(ii) औद्योगिकीकरणेन किं तीव्रतया अचलत् ?
(iii) कः शीघ्रं विकसितः भविष्यति ?

- (आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)
पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए । (केवल दो प्रश्न)

Answer in a complete sentence. (Only two questions)

2×2=4

- (i) स्वतन्त्रतायाः समये प्रमुखसमस्याः काः आसन् ?
(ii) भारतीय-अर्थव्यवस्थायाः प्रगतिः कथम् अभवत् ?
(iii) भारतसर्वकारस्य दृढं चिन्तनं कीदृशम् अस्ति ?

- (इ) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत ।
इस अनुच्छेद के लिए उपयुक्त शीर्षक संस्कृत में लिखिए ।

Write a suitable title for this passage in Sanskrit.

1×1=1

- (ई) निर्देशानुसारम् उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत । (केवलं प्रश्नत्रयम्)
निर्देशानुसार उचित उत्तर चुनकर लिखिए । (केवल तीन प्रश्न)

Choose the appropriate answer and write as directed.

3×1=3

(Only three questions)

- (i) 'भारते हरितक्रान्त्या औद्योगिकीकरणेन च विकासचक्रं तीव्रतया अचलत् ? अत्र 'अचलत्' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?
(A) विकासचक्रम् (B) भारते
(C) हरितक्रान्त्या (D) तीव्रतया
- (ii) 'भारतवर्षः 1947 तमे वर्षे स्वतन्त्रः अभवत्' अत्र 'परतन्त्रः' इति पदस्य किं विलोमपदं प्रयुक्तम् ?
(A) भारतवर्षः (B) स्वतन्त्रः
(C) अभवत् (D) वर्षे
- (iii) '2047 वर्षं यावत् भारतवर्षः विकसितानां देशानां श्रेण्यां भवेत्' अत्र विशेषणपदं किम् ?
(A) श्रेण्याम् (B) भारतवर्षः
(C) विकसितानाम् (D) देशानाम्
- (iv) 'सर्वकारेण भारतस्य विकासाय क्रमबद्धाः लक्ष्याः निर्धारिताः' अत्र 'प्रगत्यै' इति पदस्य किं पर्यायपदं प्रयुक्तम् ?
(A) विकासाय (B) लक्ष्याः
(C) सर्वकारेण (D) निर्धारिताः

खण्ड: 'ख'

रचनात्मक-कार्यम्

रचनात्मक कार्य

Writing Skills

10 अङ्काः

2. (क) भवता/भवत्या गतमासे जयपुरनगरं दृष्टम् । अस्य नगरस्य सांस्कृतिकम् ऐतिहासिकञ्च वैशिष्ट्यं वर्णयन्/वर्णयन्ती देहरादूनवासिनं स्वमित्रं प्रति मञ्जूषायां प्रदत्तसङ्केतानां सहायतया पत्रमेकं लिखत ।

आपने गत माह जयपुर नगर देखा । इस नगर की सांस्कृतिक और ऐतिहासिक विशेषताओं का वर्णन करते हुए देहरादूनवासी अपने मित्र को मञ्जूषा में दिए गए संकेतों की सहायता से एक पत्र लिखिए ।

You have seen Jaipur city last month. Write a letter to your friend who lives in Dehradun explaining its cultural and historical features with the help of the clues given in the box.

5

मञ्जूषा

मम मित्रम्, नमोनमः, गतमासे, राजस्थानस्य, भवति, अधुना अगच्छम्, सौन्दर्यम्, आमेरदुर्गम्, पूजास्थानानि, सन्ति, नृत्यम्, संस्कृतिः, भोजनम्, विशिष्टता, अस्ति, भवान्, दृष्टम्, सांस्कृतिकम्, जन्तरमन्तरम्, स्वस्ति, प्रणामः, अस्तु ।

अथवा (OR)

- (ख) स्वविद्यालयस्य छात्राणां कृते श्लोकावृत्ति-प्रतियोगितायाः आयोजनाय स्वविद्यालयस्य प्रधानाचार्यं प्रति पत्रमेकं लिखत ।

अपने विद्यालय के छात्रों के लिए श्लोकावृत्ति प्रतियोगिता के आयोजन के लिए अपने विद्यालय के प्रधानाचार्य को एक पत्र लिखिए ।

Write a letter to the Principal of your school for organizing Sloka-Recitation competition for the students of your school.

5

मञ्जूषा

सेवायाम्, श्रीमन्तः, प्रधानाचार्यः, संस्कृतम्, छात्राः, संस्कृतस्य प्रसाराय, अस्माकं मध्ये, छात्रमेलनम्, सन्ति, उल्लासिताः, अस्ति, निवेदनम्, आयोजनम्, आज्ञाकारी, धन्यवादाः, सुमधुरम्, आनन्दम्, भवतु, इति ।

3. (क) प्रदत्ततथ्यानां सहायतया अधोलिखितं विषयम् अधिकृत्य संस्कृतेन अनुच्छेदं लिखत ।
प्रदत्त तथ्यों की सहायता से निम्नलिखित विषय पर संस्कृत में अनुच्छेद लिखिए ।

Write a passage on the topic given below with the help of the given facts in Sanskrit.

5

विषय: – मम प्रियः कविः

भारतवर्षे, प्रसिद्धाः, अनेके, कालिदासः, कविकुलगुरुः, एतस्य रचनाः, नाटकम्, काव्यानि, मेघदूतम्, सन्ति, आदरम्, भवति, जनैः, विश्वे प्रसिद्धम्, अभिज्ञानशाकुन्तलम्, दुष्यन्तः, यस्य, माधुर्यम्, आनन्दमग्नाः, उपमा कालिदासस्य ।

अथवा (OR)

- (ख) अधोलिखितवाक्येषु केषाञ्चन पञ्चवाक्यानां संस्कृतेन अनुवादं कुरुत ।

निम्नलिखित वाक्यों में से किन्हीं पाँच वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए ।

Translate any **five** of the following sentences into Sanskrit.

5×1=5

- (i) कछुआ धीरे-धीरे चलता है ।

The tortoise walks slowly.

- (ii) सभी लोगों को प्रेम से रहना चाहिए ।

All people should live with love.

- (iii) वे सब गाने पर नाच रहे हैं ।

They are dancing on the song.

- (iv) राम ने कलम से पिता को पत्र लिखा ।

Ram wrote a letter to his father with a pen.

- (v) सभी छात्रों ने पाठ याद कर लिया ।

All students have learnt the lesson.

- (vi) सीमा पर सैनिकों ने शत्रुओं से देश की रक्षा की ।

Soldiers protected the country from enemies on the border.

- (vii) कोयल मधुर स्वर में कूज रही है ।

The cuckoo is singing in a sweet voice.

खण्ड: 'ग'

अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्

अनुप्रयुक्त व्याकरण

Applied Grammar

15 अङ्काः

4. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कृत्वा लिखत । (केवलं प्रश्नत्रयम्)

निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित पदों की सन्धि अथवा सन्धि-विच्छेद करके लिखिए ।

(केवल तीन प्रश्न)

Write the Sandhi form or disjoin the Sandhi of the underlined words in the following sentences. (Only three questions) 3×1=3

(क) काऽपि विशिष्टा जिज्ञासा अस्ति किम् ?

(ख) क्षणे-क्षणे हयस्य खुराः + चिक्कण-पाषाणखण्डेषु प्रस्खलन्ति ।

(ग) न जगति किञ्चित् + अस्ति ।

(घ) पठितमेव युष्माभिरपि तत्काण्डम् ।

5. रेखाङ्कितपदानां प्रकृतिप्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत । (केवलं प्रश्नत्रयम्)

रेखांकित पदों के प्रकृति और प्रत्यय को जोड़कर अथवा विभक्त कर उचित उत्तर चुनकर लिखिए ।

(केवल तीन प्रश्न)

Select the appropriate answer by joining or disjoining the base element and the suffix element in the underlined words. (Only three questions) 3×1=3

(i) यतस्त्वया ज्ञानमशेषम् आप्तम् ।

(A) अप् + क्त

(B) आप् + क्त

(C) अप् + तुमुन्

(D) अप् + क्त्वा

- (ii) अयि जात कथयितव्यम् कथय ।
 (A) कथ् + ल्यप्
 (B) कथय + टाप्
 (C) कथ् + डीप्
 (D) कथ् + तव्यत्
- (iii) असक्तो हि आचरन् कर्म पुरुष ... ।
 (A) आ + चर् + शतृ
 (B) आ + चर् + टाप्
 (C) आचर् + शानच्
 (D) आ + चर् + तुमुन्
- (iv) तत्किम् अक्षत्रिया पृथिवी ?
 (A) अक्षत्रिय + टाप्
 (B) अक्षत्रिय + डीप्
 (C) अक्षत्रिय + क्तवतु
 (D) अक्षत्रिय + अनीयर्

6. मञ्जूषायां प्रदत्तैः समुचितैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत । (केवलं प्रश्नत्रयम्)
 मञ्जूषा में दिए गए समुचित अव्यय पदों से रिक्त स्थान भरकर वाक्य लिखिए । (केवल तीन प्रश्न)

Write the sentence after filling in the blanks with the appropriate indeclinable words given in the box. (Only three questions) 3×1=3

- (क) _____ कक्षा विशेषरूपेण सुसज्जिता अस्ति ।
 (ख) लब्धापि _____ दुःखेन परिपाल्यते ।
 (ग) स विक्रमो राजा _____ स्वमनसि अचिन्तयत् ।
 (घ) _____ च विप्रत्ययः तत्पृच्छत ।

मञ्जूषा

यदि, एकदा, खलु, अद्य ।

7. कोष्ठके प्रदत्तशब्देषु समुचितां विभक्तिं प्रयुज्य वाक्येषु रिक्तस्थानानि पूर्यत । (केवलं प्रश्नत्रयम्)
कोष्ठक में दिए गए शब्दों में उचित विभक्ति का प्रयोग कर रिक्त स्थान पूर्ण कीजिए । (केवल तीन प्रश्न)

Fill in the blanks after applying the appropriate case-endings in the words given in the brackets. (Only three questions) 3×1=3

- (क) अलं _____ एकैकं कृत्वा बोधयामि । (चिन्ता)
(ख) तस्मै _____ व्ययार्थं रत्नचतुष्टयं दास्यामि । (राजन्)
(ग) स्वराज्यं _____ प्रति गमनाय इच्छां न प्रकटितवान् । (केरल)
(घ) पुनरपि राजा _____ समुपवेष्टुं गच्छति । (सिंहासन)

8. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां समुचितं विग्रहं समासं वा चित्वा लिखत । (केवलं प्रश्नत्रयम्)
निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित पदों के समुचित विग्रह अथवा समास चुनकर लिखिए ।
(केवल तीन प्रश्न)

Write the vigraha (the descriptive sentence) or the compound of the underlined words of the following sentences. (Only three questions) 3×1=3

- (i) प्रतिदिनम् योगकक्षा प्रचलिष्यति ।
(A) प्रति दिनम्
(B) दिनम् प्रति
(C) दिनं दिनं प्रति
(D) दिनं प्रति प्रति

(ii) श्रुतप्रकाशं यशसाप्रकाशः प्रत्युज्जगामातिथिमातिथेयः ।

(A) श्रुतात् प्रकाशम्

(B) श्रुतस्य प्रकाशम्

(C) श्रुतेन प्रकाशम्

(D) प्रकाशेन श्रुतम्

(iii) गुरूपदेशः अजलं स्नानम् ।

(A) जलेन स्नानम्

(B) न स्नानम्

(C) न जलम्

(D) न जलेन

(iv) अकस्मात् परितो मेघमाला पर्वतश्रेणीव प्रादुरभूत् ।

(A) मेघस्य माला

(B) मेघानां माला

(C) मेघात् माला

(D) मेघाः मालाः

खण्ड: 'घ'

(i) पठितावबोधनम्
पठित-अवबोधन

25 अङ्काः

Reading Comprehension

9. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत ।
निम्नलिखित गद्यांश को पढ़कर उस पर आधारित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए ।

Read the following passage and answer the following questions in Sanskrit.

5

भवादृशा एव भवन्ति भाजनानि उपदेशानाम् । अपगतमले हि मनसि विशन्ति सुखेनोपदेशगुणाः । हरति अतिमलिनमपि दोषजातं गुरुपदेशः । गुरुपदेशश्च नाम अखिलमलप्रक्षालनक्षमम् अजलं स्नानम् । विशेषेण तु राज्ञाम् । विरला हि तेषामुपदेष्टारः । राजवचनमनुगच्छति जनो भयात् । उपदिश्यमानमपि ते न शृण्वन्ति । अवधीरयन्तः खेदयन्ति हितोपदेशदायिनो गुरून् ।

प्रश्नाः

(अ) एकपदेन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)

एक शब्द में उत्तर दीजिए । (केवल दो प्रश्न)

Answer in one word. (Only two questions)

$2 \times \frac{1}{2} = 1$

(i) के विरलाः भवन्ति ?

(ii) उपदेशगुणाः कुत्र विशन्ति ?

(iii) जनः कस्मात् राजवचनमनुगच्छति ?

(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)

पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए । (केवल दो प्रश्न)

Answer in a complete sentence. (Only two questions)

$2 \times 1 = 2$

(i) गुरुपदेशः कं हरति ?

(ii) किम् अजलं स्नानं भवति ?

(iii) जनाः कथं गुरून् खेदयन्ति ?

(इ) निर्देशानुसारम् उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)
निर्देशानुसार उत्तर दीजिए । (केवल दो प्रश्न)
Answer as directed. (Only two questions)

2×1=2

- (i) 'जनः' इति कर्तृपदस्य क्रियापदं किम् ?
- (ii) 'अपगतमले' इति विशेषणपदस्य विशेष्यपदं किम् ?
- (iii) 'दोषाः' इति पदस्य किं विलोमपदं गद्यांशे प्रयुक्तम् ?

10. अधोलिखितं पद्यं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत ।
निम्नलिखित पद्य को पढ़कर उस पर आधारित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए ।

Read the following poetry and answer the questions based on them in
Sanskrit.

5

समाप्तविद्येन मया महर्षिर्विज्ञापितोऽभूद् गुरुदक्षिणायै ।
स मे चिरायास्खलितोपचारां तां भक्तिमेवागणयत्पुरस्तात् ॥

प्रश्नाः

(अ) एकपदेन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)
एक शब्द में उत्तर दीजिए । (केवल दो प्रश्न)
Answer in one word. (Only two questions)

$2 \times \frac{1}{2} = 1$

- (i) कस्य विद्या समाप्ता जाता ?
- (ii) अस्मिन् पद्ये महर्षिः कः अस्ति ?
- (iii) कौत्सः किमर्थं रघोः समीपम् अगच्छत् ?

(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)
पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए । (केवल दो प्रश्न)
Answer in a complete sentence. (Only two questions)

2×1=2

- (i) कौत्सस्य भक्तिः कीदृशी आसीत् ?
- (ii) महर्षिः गुरुदक्षिणायां किम् अगणयत् ?
- (iii) कौत्सेन महर्षिः किमर्थं विज्ञापितः ?

- (इ) निर्देशानुसारम् उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)
निर्देशानुसार उत्तर दीजिए । (केवल दो प्रश्न)

Answer as directed. (Only two questions)

2×1=2

- (i) 'अगणयत्' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?
(ii) 'अध्यापकः' इति पदस्य किं पर्यायपदमत्र प्रयुक्तम् ?
(iii) 'आरम्भः' इति पदस्य किं विलोमपदमत्र प्रयुक्तम् ?

11. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत ।

निम्नलिखित नाट्यांश को पढ़कर उस पर आधारित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए ।

Read the following part of a drama and answer the questions based on them in Sanskrit.

5

लवः : दृष्टमवगतं च । नूनमाश्वमेधिकोऽयमश्वः ।

बटवः : कथं ज्ञायते ?

लवः : ननु मूर्खाः । पठितमेव युष्माभिरपि तत्काण्डम् । किं न पश्यथ ? प्रत्येकं शतसंख्याः
कवचिनो दण्डिनो निषङ्गिणश्च रक्षितारः । यदि च विप्रत्ययस्तत्पृच्छत ।

बटवः : भो भोः किं प्रयोजनोऽयमश्वः परिवृतः पर्यटति ?

प्रश्नाः

- (अ) एकपदेन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)
एक शब्द में उत्तर दीजिए । (केवल दो प्रश्न)

Answer in one word. (Only two questions)

$2 \times \frac{1}{2} = 1$

- (i) के अश्वं परितः पर्यटन्ति ?
(ii) अश्वः कीदृशोऽस्ति ?
(iii) 'दृष्टमवगतं च' इति कः वदति ?

- (आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)
पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए । (केवल दो प्रश्न)
Answer in a complete sentence. (Only two questions) 2×1=2
- (i) बटवः रक्षकान् किं पृच्छन्ति ?
(ii) रक्षितारः कीदृशाः सन्ति ?
(iii) अश्वं दृष्ट्वा लवः किं वदति ?
- (इ) निर्देशानुसारम् उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)
निर्देशानुसार उत्तर दीजिए । (केवल दो प्रश्न)
Answer as directed. (Only two questions) 2×1=2
- (i) 'सैनिकाः' इति पदस्य किं पर्यायपदमत्र प्रयुक्तम् ?
(ii) 'पर्यटति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?
(iii) 'अस्माभिः' इति पदस्य किं विलोमपदमत्र प्रयुक्तम् ?

12. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत । (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)
निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित पदों के आधार पर प्रश्न निर्माण कीजिए । (केवल चार प्रश्न)
Form questions on the basis of underlined words in the following sentences. (Only four questions) 4×1=4

- (क) दृढसंकल्पः शिववीरचरः स्वकार्यात् न विरमति ।
(ख) चन्द्रापीडः ताभिः उपदेशवाग्भिः प्रीतहृदयः स्वभवनम् आजगाम ।
(ग) कौतूहलवशात् श्रीदासः तत्पत्रम् उद्घाटितवान् ।
(घ) उपार्जितां वित्तं दानभोगैः विना सफलं न भवति ।
(ङ) कर्मणैव हि जनकादयः संसिद्धिम् आस्थिताः ।

13. अधोलिखितस्य श्लोकस्य अन्वयं लिखत ।
निम्नलिखित श्लोक का अन्वय लिखिए ।
Write the prose order of the following verse. 3

न बुद्धिभेदं जनयेदज्ञानां कर्मसङ्गिनाम् ।
जोषयेत्सर्वकर्माणि विद्वान्युक्तः समाचरन् ॥

14. अधोलिखितस्य श्लोकस्य भावार्थं संस्कृतभाषया लिखत ।
निम्नलिखित श्लोक का भावार्थं संस्कृत भाषा में लिखिए ।

Write the explanation of the following verse in Sanskrit.

3

कुर्वन्नेवेह कर्माणि जिजीविषेच्छतं समाः ।
एवं त्वयि नान्यथेतोऽस्ति न कर्म लिप्यते नरे ॥

अथवा (OR)

‘कर्मगौरवम्’ इति पाठस्य सारं सङ्क्षेपेण संस्कृतभाषया लिखत ।
‘कर्मगौरव’ पाठ का सार संक्षेप में संस्कृत में लिखिए ।

Write briefly the summary of lesson ‘कर्मगौरवम्’ in Sanskrit.

खण्डः ‘घ’

(ii) संस्कृत-साहित्येतिहासस्य सामान्यः परिचयः

10 अङ्काः

संस्कृत साहित्य और इतिहास का सामान्य परिचय

General Introduction of Sanskrit-Literature and History

15. अधोलिखितप्रश्नानाम् उत्तराणि विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । (केवलं प्रश्नत्रयम्)
निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर दिए गए विकल्पों में से चुनिए । (केवल तीन प्रश्न)

Choose the answer from the given options of the following questions. (Only three questions)

3×1=3

(i) अधोलिखितेषु महाकाव्येषु कालिदासस्य काव्यं किम् ?

(A) कुमारसम्भवम्

(B) किरातार्जुनीयम्

(C) रावणवधम्

(D) बुद्धचरितम्

(ii) ‘आदिकविः’ इति नाम्ना कः प्रसिद्धः ?

(A) भासः

(B) भारविः

(C) वाल्मीकिः

(D) वेदव्यासः

- (iii) 'रामायणमञ्जरी' इति महाकाव्यस्य रचयिता कः ?
- (A) माघः (B) भट्टः
(C) क्षेमेन्द्रः (D) अश्वघोषः
- (iv) कल्हणस्य काव्यस्य नाम किम् ?
- (A) विक्रमांकदेवचरितम् (B) राजतरंगिणी
(C) कीर्तिकौमुदी (D) वृहत्कथामञ्जरी

16. अधोलिखितप्रश्नानाम् उत्तराणि विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । (केवलं प्रश्नत्रयम्)
निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर दिए गए विकल्पों में से चुनिए । (केवल तीन प्रश्न)
Choose the answer from the given options of the following questions. (Only three questions) 3×1=3

- (i) 'दशकुमारचरितम्' इति गद्यकाव्यस्य रचयिता कः ?
- (A) सुबन्धुः (B) दण्डी
(C) बाणभट्टः (D) क्षमारावः
- (ii) धनपालस्य काव्यस्य नाम किम् ?
- (A) कथामुक्तावली (B) तिलकमञ्जरी
(C) वासवदत्ता (D) कादम्बरी
- (iii) 'नलचम्पू' इति चम्पूकाव्यस्य रचयिता कः ?
- (A) दण्डी (B) त्रिविक्रमभट्टः
(C) अनन्तभट्टः (D) भोजः
- (iv) अम्बिकादत्तव्यासः किं काव्यम् अरचयत् ?
- (A) उदयसुन्दरीकथा (B) कथामुक्तावली
(C) तिलकमञ्जरी (D) शिवराजविजयम्

17. प्रदत्तविकल्पेभ्यः समुचितम् उत्तरं चित्वा लिखत । (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)
दिए गए विकल्पों में से उचित उत्तर चुनकर लिखिए । (केवल चार प्रश्न)

Choose appropriate answer from the given options. (Only four questions)

4×1=4

- (i) अधोलिखितनाटकेषु किं नाटकं रामायणाश्रितम् अस्ति ?
- (A) मध्यमव्यायोगः (B) मालविकाग्निमित्रम्
(C) वेणीसंहारम् (D) प्रतिमानाटकम्
- (ii) 'मुद्राराक्षसम्' इति नाटकस्य रचयिता कः ?
- (A) शूद्रकः (B) कालिदासः
(C) अश्वघोषः (D) श्रीहर्षः
- (iii) भट्टनारायणरचिस्य नाटकस्य नाम किम् ?
- (A) कर्णभारम् (B) मृच्छकटिकम्
(C) वेणीसंहारम् (D) अभिषेकनाटकम्
- (iv) दुष्यन्तः कस्य नाटकस्य नायकः अस्ति ?
- (A) मुद्राराक्षसस्य (B) अभिज्ञानशाकुन्तलस्य
(C) प्रतिमानाटकस्य (D) स्वप्नवासवदत्तस्य
- (v) भवभूतेः नाटकस्य नाम किम् ?
- (A) उत्तररामचरितम् (B) विक्रमोर्वशीयम्
(C) रत्नावली (D) वेणीसंहारम्

खण्ड: 'ड'

छन्दोऽलङ्कारपरिचयः

छन्द और अलंकार परिचय

10 अङ्काः

Metres and Figures of Speech

18. (अ) अधोलिखितप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत । (केवलं प्रश्नत्रयम्)
निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर दीजिए । (केवल तीन प्रश्न)
Answer the following questions. (Only three questions) 3×1=3
- (i) तगणस्य संक्षिप्त-चिह्नानि कानि सन्ति ?
(ii) 'वंशस्थ' छन्दसि प्रतिचरणं कति वर्णाः भवन्ति ?
(iii) उपेन्द्रवज्राछन्दसः उदाहरणमेकं लिखत ।
(iv) 'ननमयययुतेम्' इति कस्य छन्दसः लक्षणमस्ति ?
- (आ) अधोलिखितासु श्लोकपङ्क्तिषु प्रयुक्तं छन्दः परिचीय तस्य नाम लिखत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)
निम्नलिखित श्लोक पंक्तियों में छन्द पहचानकर नाम लिखिए । (केवल दो प्रश्न)
Write the name of the metre in the following lines of the verses. (Only two questions) 2×1=2
- (i) निःशेषविश्राणितकोषजातम् ।
(ii) मनो मे संमोहस्थिरमपि हरत्येष बलवान् ।
(iii) पापान्निवारयति योजयते हिताय ।
19. (अ) अधोलिखितप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत । (केवलं प्रश्नत्रयम्)
निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर दीजिए । (केवल तीन प्रश्न)
Answer the following questions. (Only three questions) 3×1=3
- (i) रूपक-अलङ्कारस्य लक्षणं लिखत ।
(ii) अनुप्रास-अलङ्कारस्य लक्षणं लिखत ।
(iii) उपमालङ्कारस्य उदाहरणम् एकम् लिखत ।
(iv) 'श्लिष्टैः पदैरनेकार्थाभिधाने ...' इति कस्य अलङ्कारस्य लक्षणम् ?

- (आ) अधोलिखितासु पङ्क्तिषु प्रयुक्तालङ्कारस्य नाम लिखत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)
निम्नलिखित पङ्क्तियों में प्रयुक्त अलंकार का नाम लिखिए । (केवल दो प्रश्न)

Write the figure of speech in the following lines. (Only two questions) 2×1=2

- (i) यदि नो सन्ति सन्त्येव केयमद्य विभीषिका ।
(ii) निपुणं निरूप्यमाणो वत्साया मे वध्वा मुखचन्द्रेणापि संवदत्येव ।
(iii) महातमसेन ग्रस्यमानानामिव सत्त्वानां क्रन्दनस्य च भयानकेन स्वनेन कवलीकृतमिव गगनतलम् ।